

УДК 821.111-3(73)

Владислава Кузедна

АВТОБІОГРАФІЗМ ЯК СКЛАДОВИЙ КОМПОНЕНТ МАЛОЇ ПРОЗИ Ш. АНДЕРСОНА (на прикладі новели „Смерть у хащах”)

Простежено особливості художньої прози Шервуда Андерсона (1876 – 1941) – видатного американського письменника, який зробив значний внесок у становлення і розвиток американської новели першої половини ХХ століття. Аналізуються найважливіші риси індивідуальної художньої манери письменника та розглядається своєрідність малої прози пізнього періоду творчості на матеріалі новели „Смерть у хащах”, яка увійшла до складу однойменної збірки. Досліджується сюжетно-композиційна специфіка зазначеного твору. Особлива увага приділяється аналізу особливостей реалізації компонента автобіографізму в малій прозі письменника.

Ключові слова: стиль нарації, наратор, автобіографізм, індивідуальний стиль.

Шервуд Андерсон – один із найяскравіших представників американської літератури першої половини ХХ століття. Для багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників Ш. Андерсон, насамперед, – видатний новеліст-новатор. Однак його творчість представлена різними жанрами. Романна й новелістична проза, автобіографічні твори, збірка поезії, велика кількість есе та публіцистичні нариси – все це творча спадщина Ш. Андерсона за двадцять шість років літературної діяльності.

Не тільки творчість, але й все життя письменника пронизане духом перманентного руху. Народився він у невеликому містечку Кемден (штат Огайо) в багатодітній, бідній родині. Оскільки родина переїжджала з місця на місце в пошуках кращої долі, майбутній письменник не мав змоги отримати повноцінну освіту. Вся його освіта обмежувалась періодичним і короткочасним відвідуванням місцевих учбових закладів. Перш ніж присвятити себе суто літературній діяльності, письменник пройшов довгий шлях, на якому змінив багато професій – від рознощика газет і помічника конюха на іподромі до успішного агента рекламного бюро і власника фабрики. В 1916 році після чергової психічної кризи Андерсон залишає дружину, дітей, досить успішний бізнес і переїжджає до Чикаго, де, власне, й розпочинається його літературна діяльність. Того ж року він опублікував перший роман „Син Вінді Макферсона” („Windy McPherson’s Son”, 1916), який був досить стримано сприйнятий літературними критиками. Хоча в творчості письменника превалує романна проза (всього 10 романів, з яких 3 є автобіографічними), саме

завдяки збіркам новел (всього 4 збірки) Андерсон зайняв гідне місце в аналах літературної історії США та отримав широке визнання.

Андерсон не належить до тих письменників, творчість яких ґрунтовно досліджувалась, оскільки була недооцінена багатьма критиками і не давала, на їхній, погляд значного матеріалу для дослідження. Але, починаючи з 1980 року, відбувається суттєва зміна дослідницької парадигми, що виявляється у більшій зацікавленості вивченням генези творчості письменника. Таким чином, у зарубіжному літературознавстві з'явилась чимала кількість праць, наукових досліджень, літературно-критичних статей, присвячених вивченню творчої спадщини Андерсона. Серед праць, які найбільш ґрунтовно розкривають багатогранні аспекти творчості письменника, слід назвати: монументальне двотомне дослідження заслуженого професора університету Вісконсін-Медісон Волтера Райдаута [10], працю Джона Басета [7], який мав на меті відкрити Андерсона-письменника широкій читацькій аудиторії, а також праці Вільяма Сатона [13], Ірвінга Гау [8], Кім Таунсенд [14], Рея Льюїса Вайта [15] та інших.

На відміну від зарубіжного літературознавства, в сучасному вітчизняному творчість Ш. Андерсона, на жаль, залишається недостатньо вивченою. Цей факт зумовлюється перш за все відсутністю перекладів більшості його творів. Дослідження його творчості представлені тільки окремими розділами в кількох монографіях та оглядовими статтями [1, 2, 4], аналіз яких дає можливість зробити висновок про те, що не всі аспекти творчості письменника, а саме теми і проблеми, пов'язані з вивченням прозових творів пізнього періоду, були достатньо висвітлені у вітчизняному літературознавстві. У зв'язку з цим виникає необхідність в детальному вивченні особливостей поезики прозових творів пізнього періоду.

В 1934 році виходить остання збірка новел письменника „Смерть у хащах”, до складу якої увійшло 16 новел, різних за тематикою і проблематикою. Слід зазначити, що історія написання цієї збірки досить тривала й цікава. Більшість новел, принаймні одинадцять, з'явилися у чорновому варіанті в період між 1926 та 1930-ми роками і тільки одна новела „Брати та смерть” була написана безпосередньо в пізній період його творчості. Заглавна новела збірки „Смерть у хащах” має досить тривалий період створення. В своїй автобіографічній книзі „Спогади” (Sherwood Anderson's Memoirs, 1942) Андерсон пише, що намагався написати цю новелу „десять разів упродовж багатьох років”. Рання експериментальна версія новели увійшла до складу напівавтобіографічного роману „Тар: Дитинство на Середньому заході” (Tar: A Midwest Childhood, 1926). В своєму остаточному варіанті новела зазнала суттєвих змін і доповнень, які, насамперед, стосувались художнього простору та сюжетної лінії твору. Спочатку оповідь велася від третьої особи, але згодом автор увів постать наратора, який оповідає про події, свідками яких він став. Таким чином, письменник акцентує увагу не на обставинах самих подій, а на рецепції цих подій самим наратором. По-друге, Андерсон спробував динамізувати увагу читача

описом тіла померлої жінки, яка передчасно постаріла. Щоб надати увиразнення такому описові, автор використовує такі дефініції, як „привабливе” та „чарівне”. На нашу думку, така дескрипція є дещо парадоксальною, оскільки поняття „смерті” і „краси” є взаємовиключними. Хлопчина-наратор, який взагалі не бачив жіночого тіла, відчув „дивне, досі незнайоме йому почуття”, і йому здалося, що „...*it looks so white and lovely, so like marble*” [6, с. 21] (...її тіло здавалось таким білим і прекрасним, чимось схожим на мармур (тут і далі переклад англійських цитат наш. – В.К.). Через весь художній простір новели проходить фраза „*feed animal life*”, яка стає лейтмотивом всього твору. За життя жінка „...*fed animal life in cows, in chickens, in pigs, in horses, in dogs, in men*” [6, с. 23] (...підтримувала життя в коровах, у курях, у свинях, у конях, у собаках, у чоловіках).

З формальної точки зору новела „Смерть у хашах” може бути рубрикована як твір з елементами автобіографізму, з огляду на те, що в основу новели покладено реальні факти життя, які письменник описав в книзі „Спогади” і про які буде згадано пізніше. Оповідь концентрується навколо постаті молодої-старої жінки місіс Граймз, життя якої склалося так, що в 40 років вона мала вигляд старезної баби. Мати покинула її відразу після народження, і дівчинку взяла на виховання сім’я німецького фермера. Згодом саме цей „фермер-благодійник” намагався звалтувати її, і коли спроба не вдалася, віддав заміж за негідника Джека Граймза. Оселившись у його халупі під лісом, жінка мала доглядати не тільки за чоловіком і новонародженим сином, але й за худобою ферми. Жінка „*had to scheme all her life about getting things fed, getting the pigs fed so they would grow fat and could be butchered in the fall*” [6, с. 9] (...все своє життя жінка повинна була годувати кого-небудь, годувати свиней, щоб вони розжиріли і можна було б восени зарізати їх). Чоловік і син жорстоко поводитися з нею, і найкраще, що вона могла зробити для себе, – це стати мовчазною служницею для кожної живої істоти: „...*the stock in the barn cried to her hungrily, the dogs followed her about*” [6, с. 10] (...худоба зустрічала її голодним муканням, собаки бігали за нею невідступно). Однієї зимової днини жінка вирушила до міста за їжею. Вона почувалася дуже слабкою та йшла короткою стежкою через ліс, час від часу зупиняючись для перепочинку, а після чергової зупинки вона вже не в силах була підвестися. Зграя здичавілих собак, які постійно супроводжували її, бігали навколо вмираючої жінки. Вже після її смерті разом з одягом собаки зірвали мішок з їжею, але тіла не чіпали. Згодом якийсь мисливець знайшов її тіло і подумав, що це – молода жінка.

В новелі центральне місце займає постать так званого „Я-оповідача”, який, повертаючись у дитинство і згадуючи якусь подію, усвідомлює її значущість для його власного життя. Така переломна подія, зазвичай, супроводжується процесом духовного зростання і дорослішання. Стиль, яким наратор оповідає історію, можна охарактеризувати як імпліцитне несприйняття літературного натуралізму: він акцентує увагу на ексцентричності своїх спогадів,

оскільки відчуває, що звичайне найкраще досягнути через призму незвичайного, і стверджує, що лише частково розуміє випадок, який так міцно тримається в пам'яті. Наратор вважає, що справжнє життя приховується за індиферентністю та бездіяльністю і тільки, досягнувши це, можна знайти прозоріння [9, с. 101].

Наратор намагається об'єднати в єдине ціле уривки інформації та вражень, про які він дізнався з різноманітних джерел, одночасно доповнюючи їх власними спостереженнями та місцевими плітками. Згодом він згадує, що подібний випадок мав місце в його житті. Врешті-решт за допомогою уяви наратора-автора ця подія перетворюється на „справжню історію” [10, с. 15]. Як він пояснює: „*The whole thing, the story of the old woman's death, was to me as I grew older like music heard from far off. The notes had to be picked up slowly one at a time. Something had to be understood*” [10, с. 13] (...Все це разом – розповідь про стару жінку та її смерть – стало для мене, коли я подорослішав, немов би музикою, що лунає здалеку. Мені довелося повільно підбирати ноту за нотою. Необхідно було дещо осмислити). Процес дорослішання наратора (від хлопчика до дорослої людини) супроводжується неодноразовими спробами зрозуміти сигніфікант тієї події і її подальший вплив на його життя. Оповідючи історію знову і знову, він розуміє, що уява комплектує і доповнює реальність. „*A thing so complete*” – *a life, a death, an understanding, a story* – “*has its own beauty*” [10, с. 633] (В такій завершеності – життя, смерть, осмислення, розповідь – є своя краса).

Як ми вже згадували, в житті письменника сталася подібна подія до тієї, яку він описав в „Спогадах”. За його словами, це трапилось поблизу Палос Парка, що в штаті Ілінойс, під час нічної прогулянки засніженим лісом. За письменником невідступно слідувала зграя собак, і коли він сів перепочити, вони почали бігати навколо нього, утворивши „містичне коло”: „*They were running in a circle in the open place in the forest. There may have been twelve, fifteen, even twenty of them. Each dog ran with his head at the tail of the dog before him. They ran in silence. ...At least I did not dream that I went on the next day and saw the circular path they had made in the snow*” [12, с. 311-312] (Вони бігали по колу на лісовій галявині. Можливо, їх було дванадцять, п'ятнадцять або навіть двадцять. Морда кожного собаки торкалася хвоста того, що біг попереду. Вони бігли, не порушуючи тиші. ...Менш за все я міг тоді уявити, що наступного ранку піду туди і побачу округлу стежину, яку вони протоптали в снігу). Андерсон пише, що в той час у нього було „*...strange feeling of having been transported suddenly to a primitive world*” [12, с. 312] (...дивне почуття, ніби він опинився в первісному світі), яке стало поштовхом для написання новели „Смерть у хащах”, що після багатьох доповнень і змін увійшла до складу однойменної збірки.

Атмосфера нарації, яку так дбайливо створив письменник, є декарацією його найкращих новел, які повинні читатися не тільки як художні варіації на тему людського досвіду, але й як нові інтерпретаційні зразки оповіді. Мистецтво оповіді полягає не тільки в

майстерності наратора викликати звичайну зацікавленість або напругу, а й продукувати у свідомості читача, зазвичай, оманливе передчуття щасливого закінчення оповіді. За зовні невибагливим сюжетом новели прихована глибинна сутність.

У передмові до збірки „Смерть у хащах” Андерсон пише, що „основна ідея новели – це постійна потреба тварини в людині. Є такі жінки, які протягом цілого життя безмовно задовольняють їх потребу...” [9, с. 112]. Андерсон-новеліст мав на меті зберегти відчуття загадки в житті, показуючи одночасно, якою ціною втамовується звичайна „тваринна жага”. Варто зазначити, що його ремарка є досить переконливою, хоча й дещо обмежує таку дефініцію. Навряд чи письменник не усвідомлював той факт, що події новели – це прихована інтерпретація реальних фактів із життя його матері. Як і місіс Граймз, його мати Емма Андерсон „...вона була дівчиною, яку взяла на виховання родина фермерів...” [5, с. 7]. В своїй автобіографічній книзі „Спогади” він пише, що „... була жертвою немотивованої поведінки свого чоловіка, і змушена була працювати пралею через неможливість знайти бодай якусь іншу роботу” [12, с. 16]. На думку Андерсона, саме мати пробудила в ньому схильність до письменництва та „сильне бажання побачити те, що знаходиться під поверхнею життя” [10, с. 13]. Недаремно, образ знедоленої жінки-матері є наскрізним в творчості письменника.

Професор Волтер Райдаут, який присвятив своє життя вивченню творчості Шервуда Андерсона, також підтверджує той факт, що „...з одного боку, події життя письменника стали основним джерелом збагачення його творів, а з іншого – його автобіографічні твори, навіть якщо вони прикрашені уявою письменника, викривають уявну правду” [10, с. 12]. Сам письменник стверджував, що його твори, зазвичай, містять певні автобіографічні факти, а його спогади, певною мірою, вигадані. На його думку, „...уява повинна постійно живитися дійсністю, інакше вона приречена на голодну смерть. Уявний світ формує навколишнє життя, але це не означає, що письменник повинен відтворювати точну картину всього, що його оточує” [3, с. 256]. Одночасно Андерсон відкидав закиди критиків стосовно того, що всі його твори є точною копією його реального життя. Письменник був обурений, що критики не розуміють, що він використовує реальні події тільки як сюжетну основу для своїх творів. У статті, присвяченій питанням реалізму, „Про реалізм” (1924) він пише, що „...публіка, яка не здатна розпізнати тонкі нюанси та підтекст, називає письменника реалістом” [3, с. 257]. Справжнього письменника, за Андерсоном, надихають реальні образи життя, які згодом перетворюються за допомогою його інтуїції, фантазії та уяви на художні твори. В творчості письменника автобіографізм реалізується у двох формах: перша – це ліризм, тобто передача думок і почуттів автора уявними персонажами; друга – це інтерпретація і трансформація автором певних фактів власного життя і реалізація їх у художніх творах.

Під час аналізу новели ми не могли не звернути увагу на одну, на нашу думку, цікаву особливість: амбівалентність висловлювань наратора, яка зумовлює певну непослідовність викладу подій. Так, у художній уяві наратора одночасно продукується два полярні образи однієї і тієї жінки – стара місіс Граймз за життя та молода приваблива дівчина після смерті. Спочатку оповідач генералізує образ жінки як „*one of the nameless ones that hardly any one knows...*” [6, с. 4] (...однієї з багатьох нікому не відомих безіменних старих), але майже одночасно каже, що її ім'я було місіс Граймз і він добре її знав. Наратор намагається ознайомити читача з подіями, які сталися в минулому, але тут постає запитання, яким чином маленький хлопчик здатний згадати і відтворити події, свідками яких він був лише побічно. Намагання наратора оповідати про події знову і знову (спочатку як хлопчик, потім як юнак, і врешті-решт як доросла людина) зумовлюється його прагненням зрозуміти та реконцептуалізувати значущість першого „знайомства зі смертю”, яке залишило відбиток на його подальшому житті.

Новела „Смерть у хашах” є єдиною з усіх новел письменника, яку безпомилково можна порівняти з творами таких письменників, як І.С. Тургенєв та А.П. Чехов. Для досягнення кульмінаційного моменту та відтворення атмосфери смерті Андерсон покладається саме на ефект настрою, а не на конфлікт між персонажами [9, с. 111]. Не останнє місце в художньому просторі новели займає стиль і манера оповіді. Короткі речення, синонімічні повтори, відтворення ритмів розмовної мови – все це разом сближує прозу письменника з поезією.

Підводячи підсумки, зазначимо, що оповідь навколо подій новели „Смерть у хашах” побудована так, що оповідальне „Я” формально збігається з „Я” авторським і є відображенням літературної особистості письменника. Образ наратора в новелі Андерсона – величина текстово-позатекстова, тому що літературна постать наратора, яка сформована текстово, не може бути абстрагована від постаті автора, яка залишається поза текстом. Отже, завдяки залученню контекстових даних, образ автора легко реконструюється в процесі читання. На нашу думку, переповідаючи фрагменти свого життя у новелі „Смерть у хашах”, Андерсон побіжно переглядає роки дитинства і юності, акцентуючи увагу на найголовнішому – вплив і значущість враження від першого „знайомства зі смертю”.

1. Денисова Т.Н. Історія американської літератури ХХ століття: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Довіра, 2002. – 318 с.
2. Мулярчик А. Новелла в літературі США ХХ века // Американская новелла ХХ века. – М.: Худож. лит., 1976. – 526 с.
3. Николукин А. Писатели США о литературе. – М.: Прогресс, 1982. – Том 1. – 294 с.
4. Оленева В.И. Современная американская новелла. Проблемы развития жанра. – К.: Наук. думка, 1973. – 255 с.

5. *Anderson, Sherwood. A Story Teller's Story.* – Michigan: The University of Michigan Press, 2005. – 443 p.
6. *Anderson, Sherwood. Death in the Woods and Other Stories.* – New York: Horace Liveright, 1933. – 298 p.
7. *Bassett, John E. Sherwood Anderson: An American Career.* – Selinsgrove: Susquehanna University Press, 2007. – 146 p.
8. *Howe, Irving. Sherwood Anderson.* – New York: Sloane, 1951. – 186 p.
9. *Rideout, Walter B., ed. Sherwood Anderson: A Collection of Critical Essays.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1974. – 177 p.
10. *Rideout, Walter B. Sherwood Anderson: A Writer in America.* – Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 2006. – V.1. – 833 p.
11. *Schevill, James. Sherwood Anderson: His Life and Work.* – Denver, Colo.: University of Denver Press, 1951. – 272 p.
12. *Sherwood Anderson's Memoirs.* – New York: Harcourt Brace and Company, 1942. – 507 p.
13. *Sutton, William A. The Road to Winesburg: A Mosaic of the Imaginative Life of Sherwood Anderson.* – Metuchen, N.J.: The Scarecrow Press, 1972. – 205 p.
14. *Townsend, Kim. Sherwood Anderson.* – Boston: Houghton Mifflin, 1987. – 149 p.
15. *White, Ray Lewis. The Achievement of Sherwood Anderson: Essays in Criticism.* – Chapel Hill, N.C.: The University of North Carolina Press, 1966. – 254 p.

Summary

The article deals with the artistic peculiarities of Sherwood Anderson's creative work. The author is considered to be one of the most outstanding writers who made a significant contribution to the formation and development of the American short story. The precise features of Anderson's poetics are analyzed and basic themes of his late creativity are under discussion. The short story "Death in the Woods" is examined. Special attention is paid to the realization of the autobiographic component in the writer's creativity.

Key words: narrative style, narrator, autobiographic component, individual style.

Стаття надійшла до редколегії 20.10.2007